

З ПОДІЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ДЖЕРЕЛ

Леонід БАРАБАН

Загрійчук Анатолій. Дзвони по душі. — Вінниця, 2002. — 81 с.; Загрійчук Анатолій, Загрійчук Василь. Подільські стожари. Краєзнавчі нариси. — Вінниця, 2004. — 48 с.

Прозові твори, краєзнавчі розвідки й фольклористичні дослідження отця Анатолія Загрійчука, а в нього вже близько десятка книг, завжди ніби зримо переносять читача у недалекі і давно минулі дні, — настільки повно і колоритно відтворено в них життя подільської землі. Побут, звичаї, обряди і вірування — усе ніби оживає, набуває конкретно-образного втілення. От і книжки останніх років — “Дзвони по душі” та “Подільські стожари” (у співавторстві з сином — студентом Національного університету ім. Т. Г. Шевченка) присвячені рідній землі. Коли гортаєш їх сторінки, на думку спадають рядки із щоденника Юрія Яновського 1950 року про те, що людині потрібна лише та книжка, яка достойна зайняти місце поряд з крайцем хліба та дрібкою солі на столі.

Можна з певністю твердити, що всі новели, нариси, шкіци, вміщені в обох книгах, засвідчують художню зрілість і майстерність А. Загрійчука як письменника. Тут не випадково згадалися слова Ю. Яновського, бо у всій творчості автора якраз і відчувається романтично-поетичний вплив видатного українського митця слова.

Попрацювавши довгі роки на освітянській ниві, А. Загрійчук у 1995 р. приймає сан священника і відтоді віддає всього себе православній вірі та художньому слову. Книжка “Дзвони по душі” складається з трьох розділів: “Голубині оповідання”, “Хрещищенська вікнина” (новели), “Парості барвінку” (нариси). Вони правдиво розкривають хліборобське буття в його прямуванні дорогами ХХІ століття. Автор розповідає про прекрасного душею подолянина Степана Кириленка, якого по-вуличному звали Душа, а за ним бачимо сотні таких, як він, хто обробляє землю, любить і співає пісню, коли засіває зерном лан, хто воював на фронтах Другої світової війни і не знав хвилини перепочинку у мирний час.

Тепер же по Степанові бамкав дзвін, сповіщаючи, що він відійшов у вічність. Та залишився на землі його син Іван, “сухорлявий, по-юначому стрункий, хоч йому давно за сорок”. Власне, цим і починається незвична своєю структурою новела “Дзвони по душі”, вщерть пересипана рядками з пісень, приказок, прислів'їв, колядок та щедрівок. Автор нерідко вдається до засобів ретроспекції і досягає кульмінації в зображенні подій лише у прикінцевому, шостому розділі. Хоч і всі попередні щільно пов'язані глибоким внутрішнім зв'язком: цілісністю ідейного задуму, розвитком основних сюжетних ліній і основних характерів. Обряд чи звичай, а їх на Поділлі багато, А. Загрійчук як справжній майстер органічно вплітає в розповідну канву, і тоді хрещення дитини, вінчання чи відхід стають елементом таїнства. Молодий Іван Кириленко згадує діда, і тепліє, щедрішає його душа: “Невисокий, крем'яний. Очі рястово-світлі, жваві. Погляд прямиий, зацікавлений. Ніколи не сидить на місці. Ще лише сіріє — на ногах”. Старий передав онукові не тільки своє вміння працювати, а й шанувати звичаї предків, віру. І онук, незважаючи на суспільні катаклізми, несе їх із собою у повсякденності.

Приглушений, часом дещо сумовитий характер оповіді в А. Загрійчука аж ніяк не означає, що в ній переважають песимістичні мотиви. Фінал завжди оптимістичний. От і “Дзвони по душі” завершуються народженням дитини, “Пташка з об'єктиву” — любов'ю до кожної звірини чи пташини у світі, “Вітротя” — тим, що люди йдуть назустріч соціальним вітровіям і перемагають, бо в них “величні крила”. Такі ж привабливі й “Гілки життя”, “Голубок”, “Такі часи”. Зрештою, образ голуба як символ чогось прекрасного, миролюбного, затишного проходить крізь усю прозу А. Загрійчука, у якій бринить рефреном то одна, то друга пісня: “Ходить голуб сивий волохатий...”, “Сидить голуб на дубочку” та ін.

Часом митець звертається до того, хто триматиме книжку в руках: а що він думає про прочитане, чи знайшов щось для себе? Так автор намагається утвердити міць людського духу, зміцнити віру та впевненість у завтрашньо-

му дні, як це бачимо у новелах "Довічні сорокоусти", "Хрестище", "Зоря і дзвін народної псалми", "Його кобзарська ліра".

У новелі "Браїлівські проліски" порушуються важливі суспільно-громадські та морально-етичні проблеми. На основі архівних документів, свідчень очевидців та розкриття засекречених протоколів Жмеринського ЧК оповідається про страшну трагедію, яка сталася у березні 1921 року. Аматори Браїлова в день Шевченкових роковин показали драму "Назар Стодола", на виставу зібралися майже всі жителі містечка. Та після її завершення учасники вистави були звинувачені в контрреволюційній змові, заарештовані, а пізніше розстріляні в Чорному лісі під Жмеринкою. Розповідають, що кілька днів з-під землі було чути стогін, але всі боялися підходити туди, бо чатували на кожного чекісти й донощики. І тільки поминальний дзвін 1993 року доніс до всіх цю жахливу звістку, поіменно було названо страчених самодіяльних митців, а це була інтелігенція Браїлова — вчителі, лікарі, поштарі, агроном, ветфельдшер, інженер цукрозаводу, залізничники. Ось по них і бив дзвін через сімдесят літ, і з'явилися окремі фотографії у музеї та згодом писалося у періодичних виданнях.

Книга "Подільські стожари" розповідає про історію села Демидівки, розташованого недалеко від Південного Буга, між Жмеринкою і Браїловом. Поруч з гостросюжетними оповіданнями вражають своєю правдою і віднайдені за межами краю архівні матеріали, і мистецько-архітектурні описи житла, особливо Свято-Покровського храму, що дають певне уявлення про це давнє поселення на Вінниччині. Зазнало воно і татарської навали, і литовського поневолення, і польського гноблення, і імперської влади, і більшовицького терору.

Відкриваються "Подільські стожари" яскравими поетичними рядками, що звучать пророчо, наче молитва: "Кусень хліба і кварта води — і нічого більше не треба... Лиш зоря на високому небі, під якою іти та іти..." Цією збіркою автори розвивають поетично-романтичну стильову течію, яку свого часу засуджували прихильники так званого соціалістичного реалізму, і лише недавно вона знову почала утверджуватися у нашій літературі. За прозовими і поетичними рядками "Подільських стожарів" роки сумнівів і поривань, горя і радості, розчарувань і прагнень, словом, людське бут-

тя, все, чим живе Україна сьогодні і якою хотілося б її бачити в майбутньому.

"Дзвони по душі" та "Подільські стожари" — книжки, що підтвердили стильову особливість автора — лаконізм вислову, вишуканість мовних засобів. У кожній новелі десь підспудно нуртує широко відомий вислів: "Не питай, по кому б'є дзвін, він б'є по тобі". Анатолій Загрійчук, може, вперше на шостому році XXI ст. поставив одвічне, як світ, питання, чи відгукнеться душа або здригнеться серце перед людськими діяннями не тільки в добрі, але й злomu умислі. Церковний дзвін спонукає замислитися над зашореним сумлінням, черствістю, а в щоденних клопотах не забувати й робити добро, хоч маленьке.

Надзвичайно колоритно виписані народні бувальщини "Червона річка" (історичний факт потоплення татарської орди козаками у Південному Бузі), "Нічні на святого Миколая" (про дружбу хлопчика і діда у нічному випасі коней). Така ж і новела "Подільські стожари". Особливо цікавий краєзнавчий, власне етнологічний, нарис "Кременистою стежкою правди", у якому на основі історичних документів розповідається про діяльність церкви епохи бароко в Демидівці, сповнену трагічних моментів та епізодів, і про одного з відомих громадських діячів — Антонія Розтворовича, який був і священником, і оборонцем краю.

Уся громадська, літературна і щоденна пастирська діяльність отця Анатолія на Вінниччині, постійне збирання усної народної творчості різних стилів та жанрів, а особливо недосліджених у нас народних псалмів, звернена до насущних проблем — соціальних, політичних, ідеологічних, морально-етичних. Своєю творчістю він чи не найкраще засвідчує сміливість у виборі тем та їх своєрідному трактуванні. Прозові рядки полемічно загострені, в них мистецьки закодовані конфлікти, екстремальні випадки чи ситуації, коли виникає потреба соціального вибору або звернення до людей. І тому все, що він уже написав, стверджує буття як діяння, картає лжу, неправду, самообман, лицемірство, які розплодилися на межі XX і XXI століть, і цим демонструє нове слово в сучасній українській духовній культурі, захищає національну ідею, репрезентує українство перед світом.

Київ